

Redengevende omschrijving met waardestelling
Winkelsestraat 17 in Biezenmortel
Gemeente Tilburg

Objectgegevens

Adres : Winkelsestraat 17
Postcode : 5074 PA
Plaats : Biezenmortel
Kadastraal : gemeente Udenhout, sectie E, nr. 6122
Oorspronkelijke functie : boerderij
Huidige functie : boerderij
Bouwjaar : begin 19^e eeuw

Algemeen

Bezoekdatum : 29 maart 2021
Auteur : Monique van de Looi
Redactie : ing. Gijs Verkuijlen MA
Rapportagedatum : juni 2021

Monumentenhuis Brabant B.V.
Markt 9
4931 BR Geertruidenberg
www.monumentenhuisbrabant.nl
T. 0162-511833
E. info@monumentenhuisbrabant.nl

Monumentenhuis Brabant B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inleiding

Deze beschrijving dient om de cultuurhistorische waarden van de boerderij aan de Winkelsestraat 17 te Biezenmortel vast te stellen. In de beschrijving worden de gevels met de klok mee beschreven, beginnend bij de voorgevel. De afzonderlijke gevels worden van links naar rechts beschreven. Met de voorgevel van de boerderij wordt de langsgevel van de boerderij evenwijdig aan de Winkelsestraat bedoeld. Dit is de zuidoostgevel.

Situering, geschiedenis en hoofdvorm

Ten zuidoosten van de Loonse en Drunense Duinen ligt het dorp Biezenmortel. De naam Biezenmortel betekent moerassige plek begroeid met biezen. Het dorp bestaat uit verschillende buurtschappen waarvan buurtschap 't Winkel het oudste is. Van oorsprong was Biezenmortel een agrarisch dorp, maar dat veranderde toen begin twintigste eeuw de Broeders Penitenten Huize Assisië, een complex voor mannelijke verstandelijk gehandicapten stichtten en de kapucijnen een kapucijnenklooster stichtten. Hierdoor kwam het accent te liggen op de zorg voor geest en ziel en nam de bevolking toe. Hierdoor nam ook de bebouwing in het buurtschap 't Winkel toe¹.

De rode pijl wijst Winkelsestraat 17 aan. Bron: Google Maps.

In de rode cirkel de boerderij aan Winkelsestraat 17. Bron: Google Maps.

¹ <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/biezenmortel-in-vogelvlucht>

Op het Kadastrale Minuutplan uit 1828 is reeds bebouwing zichtbaar. De percelen met nummers 456-461 aan de Winkelsche straat zijn dan in eigendom van Peter Gerard Verhoeven. Op het perceel met nummer 457 staat dan een 'huis, schuur met erf'. De overige percelen zijn in gebruik als tuin, boomgaard, bouwland en weiland en er staat een bakhuis.

In de voorgevel van de boerderij is een hardstenen gevelsteen aangebracht met daarop de tekst: 'W V S 16 5 1906'. In het kadaster is via de kadastrale leggers niet terug te herleiden dat de boerderij is vernieuwd. Wellicht dat de boerderij in 1906 gedeeltelijk is vernieuwd. Waarschijnlijk is toen de verspringing in de voorgevel, zichtbaar op het Minuutplan, komen te vervallen. In de voorgevel van het woonhuis zijn links van de voordeur twee woonhuis vensters zichtbaar. Wellicht is er in het woondeel een extra venster geplaatst toen de voorgevel 'recht' is getrokken. Vaak werd er bij een grootschalige verbouwing een gevelsteen aangebracht. Dat kan bij deze boerderij eveneens van toepassing zijn geweest.

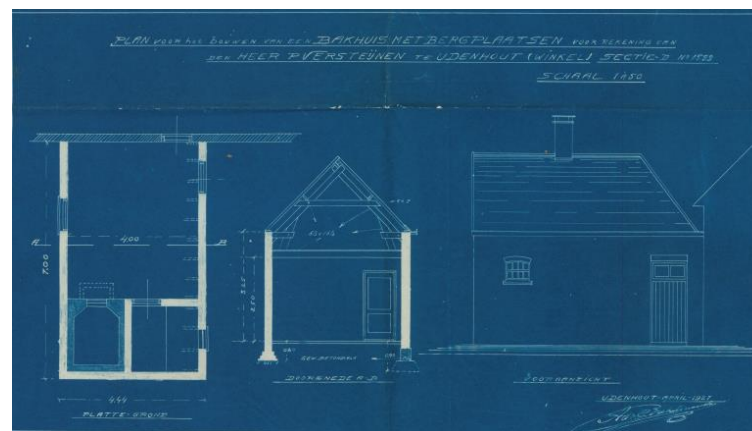
Op de Kadastrale Minuutplan uit 1828 staat rechts achter het woonhuis een vrijstaand schuur. In 1927 wordt er een vergunning verleend om bakhuis te bouwen tegen de achtergevel van de boerderij, dus tussen de bestaande schuur en de boerderij. Op vergunningstekening uit 1927 is zichtbaar dat tegen het bakhuis uit 1927, aan de achterzijde, een gebouw onder lessenaarsdak staat. Vermoedelijk is dit de oudere schuur die op de kadastrale minuut zichtbaar is. De twee gebouwen zijn nog aanwezig en worden verderop in het rapport beschreven.

Links van de boerderij is op de Kadastrale Minuut een schuur zichtbaar die haaks op de weg is gesitueerd. In 2021 staat links van de boerderij nog steeds een schuur. Deze schuur is echter dusdanig verbouwd in de loop der tijd dat de cultuurhistorische waarde van de schuur grotendeels verloren zijn gegaan.

Kadastrale Minuutplan uit 1828, de pijl wijst de boerderij aan (UDH, sectie E, nr. 457).

Bron: Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Vergunningstekening uit 1927 voor de bouw van een bakhuis met rechts de gevel van de boerderij.

Bron: Regionaal Archief Tilburg

Monumentenhuys Brabant b.v.

De boerderij is een langgevelboerderij, een boerderijtype dat veel voorkomt op de Brabantse zandgronden en waarbij het woonhuis en bedrijfsgedeelte naast elkaar zijn opgetrokken. De toegangsdeuren zitten bij dit type in de lange gevel. De boerderij aan de Winkelsestraat 17 is opgebouwd vanuit een rechthoekige plattegrond, met de nok evenwijdig aan de straat en links het bedrijfsdeel en rechts het woondeel.

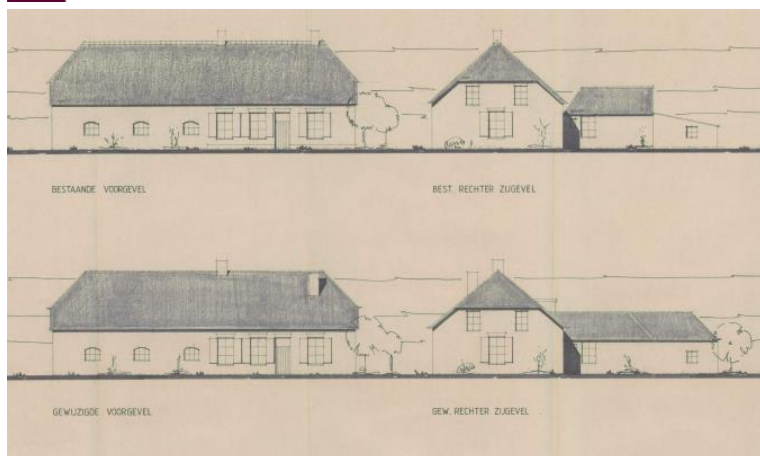
De gevels zijn opgebouwd in kruisverband, een gecementeerde plint in de voor- en achtergevel en rollagen boven de gevelopeningen. In het bedrijfsdeel zijn in de jaren '50 van de twintigste eeuw zesruits betonvensters aangebracht en zijn, vermoedelijk naar aanleiding van gewijzigde bedrijfsvoering, de dwarsdeeldeuren aan de voorzijde verwijderd. Het gevelmetselwerk is in eind 20ste eeuw gereinigd en opnieuw gevoegd. De boerderij is afgedekt met een zadeldak met wolfseinden en onderaan een zinken mastgoot. Het dak is eind twintigste eeuw gedekt met sneldekpannen. Ter hoogte van de brandmuur steekt een gemetselde schoorsteen door de nok. In de 1982 worden de gekoppelde schuur en bakhuis onder een zadeldak gedekt en wordt de kap verlengd tot tegen het woonhuis. Tevens wordt hierbij de kap van het woondeel vernieuwd, de oorspronkelijk rieten kap van de boerderij wordt volledig gedekt met betonnen sneldekpannen en een dakkapel op het dakvlak aan de achterzijde geplaatst. Eind twintigste/begin eenentwintigste eeuw worden de vensters van het woondeel op historiserende wijze vernieuwd en voorzien van hardstenen dorpels, de indeling van het woonhuis gewijzigd en een dakkapel op het dakvlak aan de voorzijde toegevoegd.

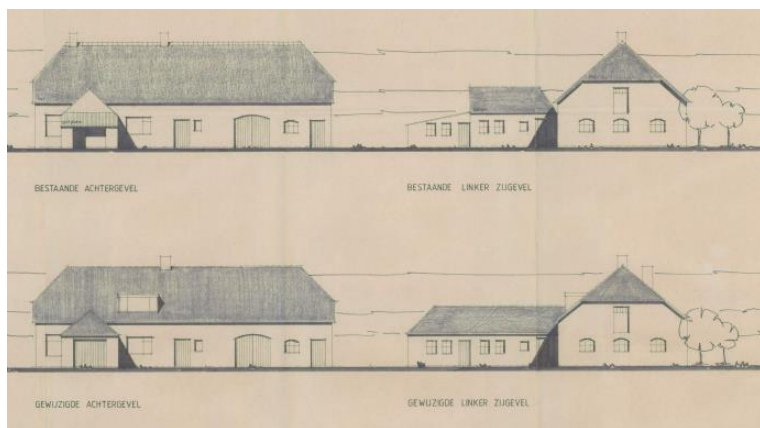
*Luchtfoto jaren '50, net na het plaatsen van de betonvensters.
Bron: dhr. Versteijnen.*

Borduursel met beeld uit jaren '50. Bron: dhr. Versteijnen.

Voorgevel en rechterzijgevel op bouwtekening voor verbouw boerderij in 1982. Bron: Regionaal Archief Tilburg.

Achtergevel en linkerzijgevel op bouwtekening voor verbouw boerderij in 1982. Bron: Regionaal Archief Tilburg.

Voorgevel (zuidoostzijde)

De voorgevel betreft de gevel die gericht is naar de Winkelsestraat met links het bedrijfsdeel en rechts het woondeel. In het bedrijfsdeel zijn drie getoogde betonnen zesruits stalvensters met ventilatiesleuf aan de onderzijde aangebracht. Gelet op het aansluitende metselwerk zijn de vensters later ingezaagd. Aangezien betonvensters pas na de Tweede Wereldoorlog werden toegepast, kan worden geconcludeerd dat de vensters van na WOII dateren, de jaren '50 van de twintigste eeuw. Rondom het middelste betonvenster is inboetwerk zichtbaar van een grote opening. Zeer waarschijnlijk zijn tegelijk met het plaatsen van de betonvensters de dwarsdeeldeuren in de voorgevel verwijderd en is de opening met metselwerk dichtgezet. In het inboetwerk is gelijktijdig een ronde ventilator geplaatst. Rechts van het bedrijfsdeel is het woondeel dat achtereenvolgens bestaat uit twee vernieuwde zesruits schuifvensters met opgeklampte luiken aan weerszijde, daarnaast de voordeur met tweeruits bovenlicht en wederom een vernieuwd zesruits schuifvenster met opgeklampte luiken aan weerszijde. Rechts van de loopdeur is een hardstenen gedenksteen geplaatst met daarop het opschrift 'W V S 16 5 1906'. In de gevel zijn meerdere muurankers zichtbaar die het metselwerk verbinden met de achterliggende constructie.

Voorgevel boerderij.

Dichtgezette dwarsdeeldeuren in rode cirkel.

Voorgevel bedrijfsdeel.

Later aangebrachte betonvensters.

Vorgevel woondeel.

Hardstenen gedenksteen.

Linkerzijgevel (zuidwestzijde)

In de linkerzijgevel bevinden zich op de begane grond drie getoogde zesruits betonnen stalvensters met ventilatiestrook aan de onderzijde aanwezig. Gelet op het aansluitende metselwerk zijn de vensters later ingezaagd. Het houten opgeklampte hooiluik op de verdieping is geplaatst in oorspronkelijke opening en dateert vermoedelijk uit 1906. De gevel wordt aan de bovenzijde afgesloten met een eenvoudig houten boeiboord. In de gevel bevinden zich drie gevelankers die het metselwerk verbinden met de achterliggende constructie.

Linkerzijgevel van het bedrijfsdeel.

Aansluiting naast betonvenster.

Hooiluik uit bouwtijd.

Achtergevel (noordwestzijde)

In de achtergevel bevindt zich links het woondeel en rechts het bedrijfsdeel. Het woondeel wordt deels aan het zicht onttrokken door een in 1927 aangebouwd bakhuis. Links van het bakhuis is een deel van achtergevel van het woondeel zichtbaar. In dit deel is in 1982 een nieuw houten zesruits schuifvenster aangebracht. Rechts van het bakhuis zijn in 1982 de achtergevel twee houten zesruits schuifvensters geplaatst. Rechts naast de beide vensters is inboetwerk zichtbaar van een dichtgezet venster en loopdeur. Rechts van de nieuwe vensters en het inboetwerk is een toiletvenster zichtbaar.

Rechts van het woondeel zijn in het bedrijfsdeel achtereenvolgens dubbele houten dwarsdeeldeuren wellicht uit 1906 met getoogde houten balk bovenin opening, later aangebracht getoogd zesruits betonnen stalvenster met ventilatieopening aan de onderzijde en een houten loopdeur wellicht eveneens uit 1906.

In de gevel zijn meerdere muurankers zichtbaar die de achterliggen de constructie verbinden met de gevel.

Achtergevel links van het aangebouwde bakhuis.

Achtergevel woondeel.

Getoogde balk in dwarsdeeldeuropening.

De achtergevelbedrijfsdeel.

Betonvenster uit jaren '50.

Loopdeur vermoedelijk uit 1906.

Rechterzijgevel (noordoostzijde)

In de rechterzijgevel is op de begane grond in 1982 een extra zesruits houten schuifvenster geplaatst. Het linker venster bevindt zich in de oorspronkelijke opening net als de twee vensters op de verdieping. Echter zijn deze houten vensters eveneens in 1982 vernieuwd. De vensters hebben aan weerszijde opgeklampte houten luiken. De vensters op de verdieping zijn voorzien van geglazuurde raamdorpelstenen.

Woondeel rechterzijgevel.

Rechterdeel rechterzijgevel.

Interieur

De huidige indeling in het woondeel is in 1982 aangepast waarbij sindsdien de voordeur in de woonkamer gelegen is. Ook is destijds de woonkamer vergroot en bij de achterliggende keuken getrokken, is er een trap naar de verdieping aangebracht en zijn op de verdieping slaapkamers gemaakt. De brandmuur bevindt zich nog op de oorspronkelijke plaats, maar is op de verdieping verhoogd met kalkzandsteen aangezien de brandmuur daar ontbrak. Op de begane grond is eveneens kalkzandsteen zichtbaar. Dit is een dichtgezette deuropening in de brandmuur.

Huidige interieur woonkamer met links de voordeur.

Het interieur van het bedrijfsdeel is nog grotendeels oorspronkelijk. De constructie in het bedrijfsdeel is opgebouwd uit balkdragende muren bestaande uit vier rondhouten balken die afdragen in de voor- en achtergevel. De buitenste twee balken zijn minder zwaar dan de middelste twee balken, waarbij de uiterst linkse balk tegen de linker buitengevel is geplaatst en wordt ondersteund door meerdere gemetselde muurdammen. De twee middelste balken zijn aan weerszijde van de dwarsdeeldeuropeningen in de muur gelegd en worden mede ondersteund door een gemetselde muurdam. Iets uit de achtergevel is een gebintstijl onder de twee middelste balken geplaatst als ondersteuning. De aansluiting met de gebintstijl is een pen- en gatverbinding verbonden met houten toognagels. Op de rechter rondhouten balk is aan de linkerzijde boven de aansluiting met de gebintstijl een gegutst telmerk II zichtbaar. Op deze gebintstijl zijn een gesnede telmerk II zichtbaar. De gebintstijl onder de linker rondhouten balk is verwijderd. Het gat in de rondhouten balk is nog zichtbaar. Vermoedelijk na het verwijderen van de gebintstijl is een nieuwe houten

ondersteuning verder naar voren onder de balk geplaatst. De rechter, minder zware, balk wordt in het midden ondersteund door een houten stijl. Op de balken zijn machinaal gezaagde balken aangebracht waarop vloerdelen zijn gelegd. De muren zijn aan de binnenzijde gestuct en in de kenmerkende kleurstelling wit met zwart geschilderd. De stal was deels ingebruik als varkensstal (rechts) en deels in gebruik als koeienstal (links). In het gedeelte dat gebruikt werd als koeienstal is de grup nog aanwezig.

Op de verdieping zijn drie vernieuwde verbeterde Hollandse spanten zichtbaar waarop machinaal gezaagde gordingen en dakbeschoot is aangebracht. Spanten dragen af op de onderliggende constructie van baklkgdragende muren.

Rondhouten balkconstructie afdragend in voorgevel.

Linker balk met later aangebracht extra ondersteuning (zie pijl).

Aansluiting achtergevel met een ondersteunende gebintstijl.

Telmerk II in rode cirkels op rechter rondhouten balk en gebintstijl. Bij de pijl is de kappoot (kreupele stijl) van het verbeterde Hollandse spant zichtbaar.

Aansluiting gebintstijl linker rondhouten balk (zie pijl).

Rechts de zware rondhouten balk (2) en links de minder zware (1), beide balken bevinden zich links van de verwijderde dwarsdeeldeuren (cirkel).

Grup in koeienstaldeel.

Links de zware rondhouten balk (3) en rechts de minder zware (4), beide balken bevinden zich rechts van de verwijderde dwarsdeeldeuren (niet zichtbaar op de foto).

Vernieuwde verbeterd Hollandse spant.

Aansluiting verbeterd Hollandsspant met de buitengevel.

Binnenzijde linker buitengevel.

Schuur en bakhuis (aanbouw)

Tegen de achtergevel van de boerderij staat een langgerekte aanbouw, het voormalige bakhuis en oudere schuur, onder lessenaarsdak gedekt met betonnen sneldekpannen. In de gevels van de huidige bakhuizen is het oorspronkelijke vrijstaande schuur nog af te lezen. Op de grens van het oorspronkelijke schuur en het bakhuis uit 1927 is een verticale bouwnaad zichtbaar. Het oorspronkelijke schuur is niet in duidelijk metselwerkverband opgetrokken. In het metselwerk valt af te lezen dat de oorspronkelijke schuur vermoedelijk lagere gevels heeft gehad. Deze zijn in 1982 verhoogd met metselwerk in wildverband. Dit om de kap van de oorspronkelijke schuur op een hoogte te brengen met die van het bakhuis uit 1927. De gevels van het bakhuis uit 1927, dat tussen het oorspronkelijke schuur en de boerderij is geplaatst, is opgetrokken in kruisverband. De gevels hebben een gecementeerde plint.

In de linkerzijgevel van de schuur en het bakhuis zijn achtereenvolgens twee vierruits betonnen stalvensters, een houten loopdeur en vervolgens de bouwnaad waarna er wederom twee vierruits betonnen stalvensters, een vierkant houten venster en een houten loopdeur zijn aangebracht. De rechter loopdeur dateert waarschijnlijk uit de jaren '80 van de twintigste eeuw. Boven de gevelopeningen is een rollaag aangebracht. Gelet op het aansluitende metselwerk zijn alle vierruits betonnen stalvensters later aangebracht, waarschijnlijk in de jaren '50 of '60 van de twintigste eeuw. De linker loopdeur bevindt zich in een oorspronkelijke opening. Het metselwerk onder de twee betonvensters in de oorspronkelijke schuur is, terugliggend, dichtgezet. Zeer waarschijnlijk is het gebruik van het oorspronkelijke schuur varkensstal geweest en zijn de varkensdeurtjes dichtgezet toen het gebruik in de jaren '50/'60 is aangepast en er betonvensters zijn geplaatst.

In de achtergevel van het oorspronkelijke schuur zijn in 1982 dubbele opgeklampte houten deuren aangebracht met daarboven een topgevel van gepotdekselde houten delen.

In de rechterzijgevel zijn achtereenvolgens een houten toiletvenster en houten loopdeur uit de jaren '80 van de twintigste eeuw en vervolgens de bouwnaad waarna er inboetwerk van een loopdeur zichtbaar is en daarnaast vierruits betonnen stalvenster, waarschijnlijk uit de jaren '50 of '60 van de twintigste eeuw. Alle gevelopeningen zijn aangebracht onder een rollaag.

Linkerzijgevel bakhuizen.

Rechterdeel linkerzijgevel bakhuis. De pijl geeft de bouwnaad aan.

Linkerdeel linkerzijgevel bakhuizen.

Achtergevel oorspronkelijke bakhuis.

Rechterzijgevel bakhuizen. De pijl geeft de bouwnaad aan.

Interieur schuur en bakhuis (aanbouw)

In de aanbouw is een scheidingsmuur van kalkzandsteenblokken geplaatst op de plek van de vermoedelijk oorspronkelijke scheidingsmuur (vermoedelijk buitenmuur van de oorspronkelijke schuur) tussen de oorspronkelijke schuur en het later bakhuis. In het oorspronkelijke schuur zijn de muren gestuct. Het latere bakhuis heeft een eind twintigste eeuwse afwerking. De kapconstructie is in de oorspronkelijke schuur zichtbaar met een doorkijk naar de kap van het latere bakhuis. De ondersteuning bestaat uit drie A-spanten van machinaal gezaagd hout waarop machinaal gezaagde gordingen zijn aangebracht. Vermoedelijk is de kapconstructie tegelijk met de kap van het woonhuis in 1982 vernieuwd.

Interieur oorspronkelijke bakhuis met op de achtergrond de scheidingsmuur tussen de twee bakhuizen.

Binnenzijde venster linkerzijgevel.

Binnenzijde opgeklampte loopdeur van het oorspronkelijke schuur onder houten latei.

Scheidingsmuur tussen de aanbouw vanuit het latere bakhuis.

Interieur latere bakhuis.

Waardering

Deze waardering is opgesteld aan de hand van de waarderingscriteria voor de bouwkunst van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

De waardering heeft betrekking op de langgevelboerderij en de oorspronkelijke schuur en het latere bakhuis.

Cultuurhistorische waarden

De boerderij, oorspronkelijke schuur en latere bakhuis bezitten nog enige cultuurhistorische waarde als uitdrukking van de sociaaleconomische en de agrarische ontwikkeling van het buitengebied van de Biezenmortel, en het buurtschap 't Winkel in het bijzonder, vanaf in ieder geval de vroege 19de eeuw.

Architectuur- en kunsthistorische waarden

Als gevolg van verschillende verbouwingen en moderniseringën aan het exterieur en aan het interieur van het woongedeelte, zijn veel van de architectuurhistorische details van het exterieur en interieur verloren gegaan. Er is daardoor sprake van beperkte architectuurhistorische waarde. De wijzigingen aan het exterieur in het bedrijfsdeel geven de veranderingen van de bedrijfsvoering weer. De gehele constructie van balkdragende muren is van hoge bouwhistorische waarde.

Situationele en ensemblewaarden

De langgevelboerderij met schuur en bakhuis is van situationele betekenis als onderdeel van historische bebouwing van het

buurtschap 't Winkel. De situering van de boerderij aan de straat is sinds 1829 niet gewijzigd, is nog steeds gelegen aan een historisch wegenpatroon en verleend het object hoge situationele waarde.

Gaafheid en herkenbaarheid

De boerderij is van waarde vanwege de herkenbaarheid van de typologie als langgevelboerderij. De boerderij is echter op enkele punten gewijzigd waardoor de gaafheid in hoge mate is aangetast. De vensters in het woondeel zijn op historiserende wijze vernieuwd en in de achtergevel zijn vensters verplaatst, er is een dakkapel toegevoegd, in het bedrijfsdeel zijn in de jaren '50 dwarsdeeldeuren verwijderd en betonvensters aangebracht en in de oorspronkelijke schuur en bakhuis zijn in de jaren '50 eveneens betonvensters aangebracht en varkensdeurtjes dichtgezet. Het aanbrengen van de betonvensters geeft de verandering van het gebruik van het agrarische bedrijf weer. De oorspronkelijke indeling van het woondeel is in de jaren '80 van de twintigste eeuw grotendeels gewijzigd. De indeling van het bedrijfsdeel en de openheid daarvan is ongewijzigd en constructie met balkdragende muren op de begane grond is eveneens ongewijzigd. In de schuur en het bakhuis zijn de oorspronkelijke functies niet meer af te lezen.

Zeldzaamheid

Gelet op de geringe gaafheid van het exterieur in relatie tot het interieur is er geen sprake van zeldzaamheidswaarde. De langgevelboerderij is een veel voorkomend boerderijtype in deze streek. Er is dan ook geen sprake van absolute zeldzaamheid.